

matške, vsebinske vidike, in čim večja je umetnina, toliko manj ima upanja, da bi jo sprejeli. Seveda, ni le moj in ni le češki problem, temveč čas komercializacije. Vsekakor pa bi želel, da bi se stvari spremenile vsaj toliko, da bi slovenska moderna literatura imela iste možnosti kot na primer srbska in hrvaška. (Namreč predvsem v Odeonu, založbi tujih književnosti.) Takó še zmeraj traja »razkorak« med ocenjevanjem v Bralnici in rezultati mojega prizadevanja pri čeških založbah, se pravi izdanimi slovenskimi deli v češkem prevodu. Zato sem tudi takoj po prvem letniku Bralnice prenehal označevati posamezne ocene z zvezdico (ena zvezdica: *Na knjigo sem opozoril z oceno za založbo ali z glosso v dnevniku*; dve zvezdici: *Prevod je že resničnost*) in pustil obema dejavno-

stma, češki in slovenizirajoči, »proste roke«. Toliko bolj, ker je pisanje v Světovo literaturo v popolnem skladu s stališči Bralnice in povrh vsaj sekundarno lahko vpliva — seveda s skromnim deležem, če sploh — pri odločanju čeških založb.

Že v Bralnici '76 sem zapisal, kako se včasih zgodi, »da mi je vsega (literarnega) dovolj«, in sem dodal vzdih: Škoda tistih jelovških (in ne samo jelovških in ne samo slovenskih) gozdov! Danes lahko rečem, da ni tako strašno. Ne s slovensko literaturo (tega niti takrat nisem mislil zares), ne z mojo utrujenostjo od nje. Prav nasprotno: občutek imam, da bi mi brez vsega tega bilo teže živeti. Pozemske dobrine lahko pogrešaš. Osmišljenja eksistence pa ne.

František Benhart

LOJZE KOVAČIČ, PET FRAGMENTOV. Prva knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana 1981. Opremil Cveto Stepančič.

Književnost

Zadnja Kovačičeva knjiga prinaša prva dva od Petih fragmentov; gre za dva izseka iz avtorjevega življenja, izseka, ki sta celo postavljena v natančen časovni okvir (čeprav tega avtor prebija z obsežnimi retrospektivami, uporablja torej tisto tehniko, ki jo poznamo že iz Resničnosti). Vsak od obeh fragmentov je odoločen z neko okvirno temo (poklic v prvem fragmentu, erotika v drugem); ta tema pa vendar ne zagotavlja homogenosti, celovitosti in enotnosti teksta, kar bi bilo celo v nasprotju z osnovno intenco Kovačičevega pisanja.

V tekstu Delavnica, ki končuje Kovačičevo knjigo Preseljevanja (Ljubljana 1974), je pisatelj napovedal nov tip svojega pisanja, »pripovedovanje samemu sebi, ne drugim« (Preseljevanja, str. 512), in zdi se, da sta prva dva fragmenta pred nami že kot rezultat

take zastavitve, torej kot literatura, ki jo je mogoče primerjati z najbolj intimnim dnevnikom. Na to nas napotuje predvsem skrajna radikalizacija tistega vidika, ki je že doslej veljal za eno glavnih in najbolj opaznih značilnosti Kovačičevega pisanja, se pravi avtobiografičnosti. Kakor že za dosedanje tekste velja toliko bolj za pričujočo knjigo, da ta avtobiografičnost ni le neke vrste kuriozum ali samo razmerje Kovačičeve literature.

Kovačičevo avtobiografsko pisanje so interpreti večkrat razumeli kot iskanje lastnega jaza, lastne identitete. Tako je v tej literaturi avtobiografičnost le poseben vidik vprašanja po jazu, ki se more v vsej doslednosti postaviti le kot lastni jaz. Ta vprašanje po jazu, se pravi točki, ki velja v tradicionalni novoveški misli za najbolj trdno in gotovo, je odločilno za večino Kovačičevega pisanja, posebej radikalno pa je v pristopu, ki ga predstavlja obravnavana knjiga.

Vprašanje po jazu je mogoče le, če se sprašujemo po njem v njegovem raz-

merju do realnosti, se pravi razmerju, ki ga je na začetku mogoče določiti s klasičnimi subjektivno in objektivno, notranje in zunanje itd. V tem smislu se zdi pri Kovačiču skorajda programatska združitev dveh, po svoji zastavitvi na videz diametralno nasprotnih si tekstov (Sporočil v spanju in Resničnosti) v eno samo knjigo. S tem vprašanje po razmerju jaza, subjektivnega (sanjski svet kot «čista» kreacija jaza) in resničnosti, objektivnega (dejanski svet, ki od zunaj pritiska na jaz kot tuja sila) ni le prikrito, ampak eksplicitno postavljeno pred nas kot problem. To razmerje pa je hkrati problematizirano kot čisto, razločujoče in izključujoče se nasprotje; prav to problematizacijo pa radikalno izpelje obravnavana knjiga.

Predvsem so ob dejstvu, da je Kovačičeva literatura bistveno navezana na čutnost, predmetnost, da so opisi, navidez neosebno nizanje podrobnosti in detaljlov, odločilni za njegov način pisanja, že interpreti prejšnjih del prihajali do ugotovitve, da je realnost tam, kjer je najbolj objektivno podana, najbolj neosebno in veristično predstavljena, pravzaprav skrajno subjektivna. Realnost, predmetnost izgublja svojo samostojnost, ker jo temeljno strukturira jaz; lahko rečemo celo, da je jaz v tej predmetnosti materializiran in da torej pomeni ovinek skozi predmetnost pot do njega samega.

Iz te konstitutivne vloge jaza za realnost pa nikakor ne moremo sklepati na strukturo jaza samega, zlasti pa od tod ne sledi, da je jaz nekaj osrediščene ali celo nekaj, kar temelji na samem sebi. Kolikor je zanikana realnost kot taka, torej neodvisna od strukturirajočega jaza, toliko in še bolj je jazu spodmaknjen njegov temelj v njem samem in ga določa nekaj tujega. To dokazuje pojmovanje sanj kot »sporočil«. Sanje namreč velikokrat veljajo za tisto čisto stvaritev jaza, ki je najbliže njegovi absolutni (samo)kreaciji, tako da naj bi jih razumeli celo kot razsež-

nost, kjer lahko realnost strukturirajoči jaz ustvarja le še iz sebe in brez zunanjih omejitev. Toda tudi če spregledamo dejstvo, da so pri Kovačiču opisi sanj nabiti z realnostjo (ne le s predmetnostjo, pač pa tudi z osebnimi, upoštevamo ugotovitev psihoanalize (sam Kovačič namreč zavrača freudovsko interpretacijo sanj), ki poudarja odločilnost realnega v sanjah, nam položaj sanj pojasni to, da so postavljene kot »sporočila«. Pisatelj pojasnjuje naslov Sporočila v spanju z besedami: »predvsem pa si jaz — v nekakšnem dogovoru sam s sabo — sam sebi pošiljam take signale« (Preseljevanja, str. 510). Tako pojmovanje upravičuje trditev, da jaz ne le da ni nekaj enotnega, temveč tudi ni določen od znotraj, iz samega sebe. Sami Kovačičevi spisi seveda ne določajo natanko razmerja med jazom in njegovim drugim, ki mu govori in ga določa; jasno pa je, da je jaz, četudi si pošilja sporočila sam sebi, izpostavljen mehanizmu odtujitve (temu mehanizmu je izpostavljen celo sam proces pisanja; prim. Pet fragmentov, str. 202); jaz je tako razsrediščen, postavljan od zunaj, končno torej neidentičen sam s sabo. S tem se Kovačičevo pisanje vključuje v tisti (lahko rečemo moderni) tok evropske misli in umetnosti, ki opozarja na radikalno zlomljenost kartezijanskega subjekta, ki ni več to, kar misli da je, in katerega najbolj neposredne danosti so vprašljive in določene od zunaj. Odločilna za zastavitve jaza torej ni najpoprej njegova nedoločena, nezaključena, gibljivost in spremenljivost, temveč njegova osnovna neidentičnost s samim seboj, ki bistveno določa njegov položaj.

Taka zastavitve, razvidna že v dosedanjih tekstih, je v Petih fragmentih izostrena v čisto vprašanje po resnici jaza in v soočenje z njim; na to neposredno navajajo tudi citati na začetku knjige), Zato lahko to pisanje poteka le še kot pisanje samemu sebi, se pravi v odnosu, ki bi bil rešen vsake ideje, ki

bi mogla jaz in realnost utemeljiti. Asketizem in brezobzirnost tega pisanja samemu sebi terjata od pisatelja popolno tujstvo, nevezanost na domovino, prijatelje, religijo, narod... Podlagati jaz s tako idejo, sprejemati le-to kot nekaj nevprašljivega in tako zagotavljati jazu celovitost in identičnost, bi bilo ideološko dejanje. Temu nasproti se postavlja pri Kovačiču brezobzirna ostrina pri ugledavanju in reformuliranju jaza v vsej njegovi neidentičnosti, odvisnosti od drugega, torej tudi razlomljenosti, fragmentarnosti, navideznosti. (V tem sta Kovačičevo tujstvo in njegova avtobiografičnost temeljno različna od Cankarjevih, kjer sta izpostavljena personi, ideji, predstavi o samem sebi.) Kovačič želi s svojo literaturo postaviti stvari, kakor so (v temeljni interakciji nesamostojnega jaza in nesamostojne realnosti), to pa je pot do neideološke literature, ki naj bi človeka »na novo sestavila v sebi, kakor se človek sestavlja v resnici vsak dan tudi sam na novo, tako, kot je, zmeraj isti in vedno drugačen sam pred seboj« (Preseljevanja, str. 513).

Jaz se tako v iskanju samega sebe, v svojem ponovnem sestavljanju skozi literaturo, pojavlja kot kontinuiteta fragmentov, v sebi nalomljeno giibanje skozi realnost in realnosti skozi jaz. (Takemu projektu iskanja in ponovnega sestavljanja jaza in realnosti ustreza tudi jezik, kajti pisatelj se giblje na najrazličnejših nivojih in zajema zelo širok razpon govorov. Pa tudi že sama grafična podoba teksta, ostro razbita na odstavke, opozarja na fragmentaričnost in ne celovitost poustvarjenega jaza).

Končno naj zapišemo, čeprav imamo pred seboj šele prva dva fragmenta, da smo z novim Kovačičevim tekstom dobili v slovenski literaturi delo, ki ni izjemno pomembno le po doslednosti, radikalnosti in brezobzirnosti svojega koncepta, temveč tudi (kar je vsaj enako pomembno) po svojih stilnih literarnih kvalitetah.

Igor Zabel

TOMAŽ ŠALAMUN, ANALOGIJE SVETLOBE

Štiri leta so pretekla med nastankom in natisom Šalamunove zbirke *Analogije svetlobe**. V tem času bi pesnik zlahka prišel peš tako iz Pariza kot s Krete v Ljubljano, kjer bi izročil svoj rokopis, nastal v omenjenih krajih, kakemu literarnemu uredniku in počakal, da ga založba uvrsti v svoj program. Ker pa vem, da Tomaž Šalamun ni tako dober in potrpežljiv pešec, da bi pešal iz francoske prestolnice, pa tudi ne plavalec, da bi se spoprijel z valovi in vetrovi okrog Krete, bi morda veljalo poiskati vzrok za štiriletni proces nastajanja zbirke nemara kje drugje. A kje? V birokratizaciji in počasnosti odločanja o družbeni podpori zalaganja izvirnega sloverskega leposlovja, v »posebnem« družbenem položaju in »pomenu« knjige, ki se kažeta v tej »vzvišeni počasnosti« izdajanja, v neodmevnosti slovenske knjige, tržni neuspešnosti, pa čeprav jih izide le po nekaj sto izvodov na naslov (niti ena tedaj za vsako slovensko knjižnico), založniški proceduri, pomanjkanju papirja, visokih tiskarskih stroškov, ali celo splošni malodušnosti in lenosti, naveličanosti...? V vsakem po malo, a v vsakem na škodo knjigi in avtorju. Upravičeno tedaj predpostavljamo, da je Šalamun po »zadnji« zbirki napisal še kakšnih šest zbirk, ki čakajo na mizah več slovenskih založnikov na ugodne(jše) razmere, za natis tja do konca tega srednjeročnega obdobja, če se izrazimo plansko in kulturno-politično.

Analogije svetlobe so Šalamunova zbirka, ki bolj preseneča z bogastvom metaforične invencije in domišljijских bravur v posameznih verzih kot pa z izdelanostjo, do potanskosti premisslje-

* Tomaž Šalamun-Analogije svetlobe, Cankarjeva založba, Ljubljana 1982. urednik Tone Pavček, opremila Metka Krašovec, str. 74)